

HISTORISCHE WANDELING DOOR WIJNEGEM

EEN VERTREK PUNT KAN HET GEMEENSCHAPSCENTRUM 'T GASTHUIS, TURNHOUTSEBAAN 199 ZIJN, MAAR IEDEREEN KAN INSTAPPEN OF STARTEN WAAR MEN WIL OP DE ROUTE (van 7 km).

We vertrekken aan het Gemeenschapscentrum 't Gasthuis. Dit gasthuis, lange tijd in de volksmond 'ouwe mannekeshuis' genoemd, werd in 1897 opgericht ter vervanging van het toenmalige gasthuis in de Oud-Gasthuisstraat dat te klein werd door de groeiende bevolking. Burgemeester Hyppoliet Meeùs en een groot aantal milde schenkers zorgden voor een zeer belangrijke financiële injectie. Het gebouw werd opgetrokken met twee gespiegelde vleugels, één voor de mannen en één voor de vrouwen; getrouwde koppels werden ook gescheiden! De Zusters Annonciaden van Huldenberg bestuurden en baatten het ouderlingentehuis uit. In 1975 opende het nieuwe rusthuis van het O.C.M.W. de deuren aan de Koolsveldlaan. Sindsdien werd het gebouw meer en meer gebruikt voor culturele initiatieven, zoals bibliotheek en kapeltheater. In 2000 werd het grondig verbouwd tot een volwaardig gemeenschapscentrum en in 2017 kreeg het na een nieuwe verbouwing haar huidige look.

We steken langs de verkeerslichten en de oversteekplaats de Turnhoutsebaan over en slaan rechts de Fortveldstraat in.

Vroeger was de Fortveldstraat de laatste bebouwde zijstraat van de Turnhoutsebaan. Alle huizen die verder richting Fort I moesten uit hout worden opgetrokken, zodat ze in geval van vijandigheden meteen konden worden neergehaald. Aan de linkerkant vooraan tegen de Turnhoutsebaan was na de Tweede Wereldoorlog het veld van Wijnegem Voetbalclub tot in de jaren '70. In 1979 werden de gronden die eigendom waren van de Kerkfabriek, verkocht om de bouw van de nieuwe kerk aan de Wommelgemsesteenweg te financieren.

We gaan verder tot aan het pleintje van de Tuinwijk.

De Tuinwijk bestaat uit een aantal sociale woningen die gebouwd werden na de Eerste Wereldoorlog en allemaal een voor- en of achtertuintje hadden; vandaar de naam. Het eerste voetbalveld van Voetbalclub Wijnegem, gelegen op die gronden, moest hiervoor plaats ruimen. Vanaf 1925 waren er 46 woningen die aanvankelijk vooral door jonge en kinderrijke gezinnen werden bewoond.. De wijk is nog zeer goed bewaard als Wijnegems dorpszicht en als voorbeeld van sociale woningbouw tijdens het Interbellum.

We wandelen door de Tuinwijk langs het pleintje naar de Merksemsebaan die we via het voetpad oversteken om dan onze weg te vervolgen naar de Zandstraat die we volgen richting kanaal.

We kunnen ons in het eerste gedeelte van de straat proberen voor te stellen dat aan de rechterkant, dus richting Voetbalstraat het volgende voetbalveld van VC Wijnegem lag. Of er veel gras op het speelveld te vinden was, valt zeker te betwijfelen, de naam Zandstraat spreekt voor zich.

We vervolgen onze weg en komen aan het kleine pleintje waar de Beukenlaan mee overgaat in de Zandstraat.

We stoppen even om tot het besef te komen dat we ons in de middeleeuwse kern van Wijnegem bevinden. Als we een beetje naar links kijken, zo'n honderd meter verder in de groene vlakte, die gereserveerd is voor sociale woningbouw, lagen daar het middeleeuwse kerkhof en de kerk. Restanten ervan en de funderingen van de kerk zijn blootgelegd in 2012 door archeologen toen deze proefsleuven hadden gegraven. Het kerkje dat vermoedelijk rond 1400 was gebouwd, werd in 1562 door brand vernield en niet meer heropgebouwd.

We vervolgen onze weg richting kanaal en zien de boogbrug opdoemen.

Dit 'monument' brengt auto's, vrachtwagens ... via de Houtlaan naar de andere kant van het Albertkanaal richting Schilde en vermijdt en ontlast zo de kern van de gemeente. Deze weg wordt in de volksmond ook wel de 'Omleidingsweg rond Wijnegem' genoemd. De weg en brug werden aangelegd in 1982-1983, maar de brug moet verhoogd worden omdat ze te laag is voor de moderne noden van het containervervoer per binnenschip.

Aan het einde van de Zandstraat gaan we naar rechts en volgen de Vaartdijk, best langs de straatkant en niet langs het jaagpad.

Aan de overkant van het kanaal zien we akkers en velden liggen. Daar werden door de Antwerpse Vereniging voor Romeinse Archeologie gedurende dertig jaar opgravingen uitgevoerd. Er zijn artefacten en nederzettingen gevonden van de vroege ijzertijd tot de late middeleeuwen.

De 'vaart' was in den beginne een kanaal van 22 m breed en heette De Kempische Vaart. Ze was een onderdeel van de eerste verbinding tussen Maas en Schelde en hoorde tot het stuk tussen Antwerpen en Herentals. De aanleg was begonnen in 1852 en was voltooid in 1856, het kanaal werd in 1859 in gebruik genomen. Over het jaagpad liepen volwassenen en soms ook kinderen, in een beter geval paarden die de binnenschepen vooruit trokken. Na Wereldoorlog I werden steeds meer tractoren gebruikt om de schepen voort te slepen en later werden de schepen gemotoriseerd. Tijdens de crisisjaren van 1930 werd het kanaal verbreed tot een breedte van 50 tot 60 meter en werd Sluis VI gebouwd te Wijnegem. Het Albertkanaal werd genoemd naar de koning die in 1930 de eerste spade in de grond stak. In de jaren '80 van vorige eeuw werd het Albertkanaal nogmaals verbreed tot 100 m, behalve onder de bruggen.

We komen aan het pleintje aan de Vaartdijk en de Schoolstraat.

Hier was vroeger één van de vier draaibruggen over de Kempische Vaart. De Schoolstraat heette toen nog de Schotense Steenweg, was de kortste weg naar de buurgemeente en was één van de belangrijkste straten van Wijnegem. Bij de verbreding van het kanaal werd de brug afgebroken en was het Wijnegemse grondgebied 'over de vaart' rechtstreeks afgesloten van het dorp, de omgeving van de Broekstraat werd een soort van appendix van de gemeente. Aan de brug moesten de boeren of handelaars, voetgangers en fietsers geregeld wachten omdat de brug was opengedraaid. Waar kon men beter wachten dan in een café? Op de hoek van de Schoolstraat en de Lange Kruisweg zie je in de muren van de voormalige herberg nog ringen hangen waaraan de paarden werden vastgemaakt.

We volgen de Schoolstraat in richting Turnhoutsebaan.

Vorbij de sporthal en de fietsenloods van het Annuntia Instituut hebben we links de Boskantweg die gaat naar de basisschool. Voor vele oudere Wijnegemnaars is dit nog steeds de Mollenpoort, vroeger een weggetje afgezet door betonnen platen dat door het domein van het klooster liep. Onder het bruggetje dat de twee delen van het klooster verbond, zijn volgens de overlevering vele amoureuze feiten gepleegd.

We gaan verder tot aan de hoek met de Bergenstraat.

Rechts van ons is De Notelaar of de Gemeentelijke Lagere School, en tot in de jaren 1970 een uitsluitende jongensschool. De eerste gebouwen werden in 1879 opgetrokken en in de loop van de tijd werden klaslokalen bijgebouwd omwille van het stijgende aantal leerlingen. Aan de kant van de Bergenstraat werd in 1925 een nieuw gebouw ingehuldigd dat nog steeds een duidelijk beeld geeft van de scholenbouw tussen de twee wereldoorlogen. In 1966 werd de school uitgebreid met een volledig nieuw gebouw. Vandaag heeft ook de muziekkacademie zijn onderdak gevonden in de gebouwen.

We vervolgen onze weg door het domein van de Annonciaden, een nieuw complex met seniorenappartementen, dus links de tuin in van de voormalige Normaalschool die in 2013 werd gesloopt.

Links zien we tussen de bomen een Lourdesgrot met een Onze-Lieve-Vrouwbeeld en gebedsplaats. Deze oase van rust was oorspronkelijk de tuin van de familie Hippolyte Meeùs, eigenaar van de stokerij en burgemeester van Wijnegem (1892-1914). De familie had in 1873 zijn intrek genomen in een herenhuis in neoclassicistische stijl aan de Turnhoutsebaan. Het pand werd rond 1850 opgetrokken en door Hippolyte Meeùs verbouwd en uitgebreid met stallingen, de tuin liep tot aan de huidige Kerkhofstraat. Later (1921) kwam het in bezit van de zusters annonciaden van Huldenberg die er een meisjesschool en normaalschool met internaat uitbouwden.

We wandelen over de kronkelweg langs het prieeltje, een pittoresk gebouw, waar nu een groepspraktijk van geneesheren en de praktijk van een logopedist gevestigd zijn, naar de Turnhoutsebaan en we slaan links af.

Aan de overkant zien we het Marktpllein. Tot in de tweede Wereldoorlog was daar de meisjesschool, vrije lagere oefenschool en vakschool, gevestigd en stond er een klooster. In 1944 vernielde een V2-bom het hele complex. Pas in 1961 werd de open ruimte ingericht als een groot plein. Bij de heraanleg van het Marktpllein in 2017 werden nog heel wat funderingen van de voormalige gebouwen blootgelegd en verwijderd.

We gaan verder richting Schilde en passeren het gemeentehuis.

Het gemeentehuis is in 1910 met grote feestelijkheden in gebruik genomen onder het burgemeesterschap van Hippolyte Meeùs die de bouw ervan mogelijk maakte. Het is opgetrokken in neorenaissancestijl. De gevel is nog

authentiek, binnenin zijn de traphal en de raadzaal ook nog quasi onaangeroerd. In 2000 werd , verbonden met twee loopbruggen, een modernistische aanbouw geplaatst; één gemeentehuis met twee eigen stijlen.

We vervolgen onze weg en komen langs een aantal oude herenhuizen zo aan het kerkhof.

Hier stond de kerk, waarvan het oudste gedeelte gebouwd was in 1569. Het centrum van Wijnegem had zich naar hier verplaatst, omdat de heren van Wijnegem hier hun kasteel hadden, de dreef van het kasteel kwam recht op de kerk uit. Deze kerk werd na veel tumult afgebroken in 1987. Aan de andere kant van de Turnhoutsebaan zien we het monument der gesneuvelden en het dateert van 1921. Links van de dreef is er de taverne De Swaen. De herberg De Swaen is al eeuwenlang verbonden met Wijnegem is ook afgebeeld op een schilderij van Pieter Breugel, 'De Volkstelling van Bethlehem', waarvan een prachtige foto te zien is in de foyer van het gemeenschapscentrum.

Als we onze weg verder vervolgen komen we aan de zogenaamde bananenbrug.

Ze werd in de jaren '80 bij de verbreding van het kanaal gebouwd volgens een uniek procedé : de betonstukken werden vanaf de oever naar voor geduwd en hingen dus als het ware te zweven in de lucht. Dit had tot voordeel dat het verkeer van de scheepvaart relatief weinig hinder ondervond van de bouw van de brug die op één pijler steunt in het midden van het kanaal. Ook deze brug moet worden afgebroken omwille van de containertrafiek met bepaalde hoogte en zal vervangen worden door twee bruggen: één voor autovervoer en één voor de zachte weggebruiker.

We steken over via het zebepad aan de watertoren en vervolgen onze weg langs de Stokerijstraat.

De watertoren, die nu geen dienst meer doet, werd gebouwd in 1943 en is 33,30 m hoog. Het sluizencomplex kent een verval van 5,7 meter. In de jaren 1990 werd een duwvaartsluis (196 m X 14 m) voor schepen van 9000 ton gebouwd, dit monument werd onder massale belangstelling op 12 juli 1994 plechtig ingehuldigd door koning Albert II.

Verder op onze weg komen we op onze rechterkant de Molenhoeve tegen. In 1527 was er al sprake van een molen die behoorde tot het domein Wijnegemhof. De huidige molenhoeve en molen, gebouwd in 1842 en daarmee één van de oudste nog bestaande gebouwen van Wijnegem, kwamen in het bezit van de familie Meeùs tussen 1869 en 1886. De molen werd afgebroken in 1911 voor de verbreding van het kanaal, de hoeve is overgebleven. Momenteel heerst er nogal wat onzekerheid over de toekomst van de hoeve.

Wat verder aan de overkant van de straat rijzen de gebouwen op van de voormalige stokerij De Sleutel van de familie Meeùs. De stokerij werd in 1869 in Wijnegem opgericht en groeide uit tot de grootste stokerij van België en waarschijnlijk van Europa. Ze was een grote werkgever in de gemeente, maar moest uiteindelijk in 1930 de deuren sluiten wegens onrendabel. Een aantal kleinere bedrijven vestigden zich op de site. In 1999 kwam een groot deel van de site in handen van antiekhandelaar Axel Vervoort die er het woonproject Kanaal realiseerde.

We volgen de Stokerijstraat tot we rechts de Kasteellei indraaien.

We komen zo in de wijk Zevenbunder, genoemd naar een oude vlaktemaat. Het gebied bestond oorspronkelijk uit opgespoten grond, grond die was uitgegraven bij de aanleg van het Albertkanaal in 1935. Er werden 159 sociale woningen opgetrokken en arbeiders en bedienden die nog geen eigendom hadden, kwamen in aanmerking om een woning te kopen. Wel werden ze verplicht om kleinvee (kippen, konijnen ...) te houden en een moestuin aan te leggen.

We vervolgen onze weg links van het pleintje en komen zo langs de toegangsweg naar de velden van Voetbalclub Wijnegem, die vanaf de jaren '70 hier hun vast stek vonden.

Naast de toegangsweg en achter de bakstenen muur is nu de basisschool Don Bosco met internaat. In 1900 werd het Huis van Barmhartigheid gesticht door de Benediktinessen van Heverlee en was een tehuis voor verlaten kinderen en wezen. Nadien namen de Zusters van Don Bosco het tehuis over. Het was ook een toevlucht voor de vele schipperskinderen die er op internaat zaten. In de volksmond werd er over het weeshuis gesproken. In de jaren 2010-2012 werden het klooster en de school afgebroken en vervangen door een nieuwbouw.

We vervolgen onze weg en slaan aan het sportcentrum het park in. Net achter de kleine parking gaan we naar rechts over het bruggetje en volgen onze weg parallel aan de Kasteellei.

Het park behoorde vroeger tot het Wijnegemhof, een kasteeldomein dat aan verschillende families heeft toebehoord. De meest gekende is waarschijnlijk wel Jan Vleminck, die het renaissancekasteel bewoonde waarvan de Vlemincktoren (nu in restauratie) en de stallingen nog de enige restanten zijn.

Wanneer we aan de dreef komen, slaan we af naar rechts en nemen we links de Pastorijlaan, genoemd naar een pastorij die ter hoogte stond van het huidige Marktpllein; ze is in 1944 mee vernield door de V2-bom. We gaan links naar de Eikenlaan en vervolgen onze weg naar de Koolsveldlaan.

Ter hoogte van het huidige rusthuis Rustenburg was in het midden van de achttiende eeuw een boerderij die door een zekere Adriaan Cools gepacht werd. In 1976 werd het eerst rusthuis er gebouwd, nu vervangen door een nieuwbouw met kantoren voor het OCMW.

We slaan rechts af langs Rustenburg en bereiken zo de achterkant van het gemeenschapscentrum 't Gasthuis met rechts het lazaret en links de boerderij en stallingen van het vroegere godshuis.

Vik Werrebroeck

April 2020